

The University of Fiji

CENTRE FOR ITAUKEI STUDIES

FINAL EXAMINATION SEMESTER 1, 2015

ITK201

Language in Cultural Context

Time Allowed: Three hours (3 hours)

(An extra ten minutes is allowed for reading this paper)

IDUSIDUSI

1.0 Vola kece na nomu isaunitaro ena ivola ni saumi taro.

2.0 E lima taucoko na draunipepa ena ivolanitaro oqo.

3.0 Vola na ivakatakilakila vakanaba ena imatai ni drauniveva ena ivolanisaumi taro.

4.0 Kevaka o vakayagataka eso tale na drauniveva, raica me volai vakamatata na naba ni taro.
Vesuka vata kei na ivolanisaumi taro.

5.0 E rua na wasewase ni taro. Na **Wasewase A** e 40 na maka. E tiko kina e walu na taro. Mo sauma kece na taro. Na **Wasewase B** e 60 na maka. E tiko kina e vitu na taro. Mo sauma ga e ono na taro ena wasewase qo

1. Erau veicoqacoqa beka na lawa vakaiTaukei ni totogi se lewa vakavanua vata kei na lawa vakamatanitu? Tasereka mada na nonu nanuma.
2. E dau kainaki ni gauna e dua na ka e voli dredre ena vuravura qo ka vakavuna e tolu na ka. Vakamacalataka mada na tolu na ka oqori ?
3. E dua na gaunisala e rawa ni da veikilai vinaka kina kei ira na veimatatamata tale eso ka da bula veicurumaki tu edaidai, oya meda vakawati veicurumaki. Vakaraitaka mada kina vakadodonu na nomu nanuma.
4. Vakarabailevutaka mada na rai oqo, **"O keda kece na iTaukei, ena noda toso vata e rawa ni da tamata vutuniyau duadua ena vuravura"**
5. Vakamacala mada ena rua ga ulutaga e ra :
 - (a) Na noda iqoliqoli na iTaukei
 - (b) Na qito vakaViti
6. Ena noda gauna galala eda gadreva kece me da qito se vakamarautaki. Vakamacalataka mada na kena yaga.
7. Vakamacala mada ena rua na ulutaga e ra :
 - (a) Bulubulu
 - (b) Kau matanigone
 - (c) Duguci na yalewa
8. Vakamacala mada ena dua na ulutaga e ra
Na cava mada eso na leqa e basika me baleta na taukeni qele ni iTaukei

WASEWASE B**SAUMA GA E ONO NA TARO****(60 NA MAKU)****IMATAI NI TARO: BULA VAKAILAVO VAKAITAUKEI (10 na maka)**

E dua na matetaka levu e sa dewavi keda tiko vakawasoma na iTaukei ena veigauna sa oti me yacova mai oqo, oya ni bisinisi kece eda qarava yadua, vakoro se vakaveiwekani era leqa kecega. Era tubu mai eso na daunibisinisi iTaukei, ka ra mai yali tale yani. Eso na iTaukei era vuli vinaka sara ia e lusi ga na nodra bisinisi; ni vakatauvatani kei ira eso na vulagi era sega mada ga ni vuli, ia e tubu ga nodra bisinisi. A cava sara mada e leqa tiko vei keda na iTaukei? Tasereka mada na leqa me rawa ni vakavotui na veika eso e vakavuna. Vakamacalataka na duidui e basika kei na kena ivakaraitaki.

IKARUA NI TARO: NODA IQOLIQOLI (10 na maka)

Oqo e rua na qaqa ni serekali baleta na noda iqoliqoli. E vica na vakacalaka eda sa cakava tiko na lewenivanua me vakacacani kina na noda iqoliqoli. Vakamacalataka ira mada na leqa qori.

NA NODA IQOLIQOLI

Na iqoliqoli sa noqu ikanakana

Noda iqoliqoli me qarauni

Solisoli ni Kalou mai liu sara

Eso na tamata era sa cakava vuni

Mai uluniwai ki wasawasa

Kalougata kece me nodra ga

Drau na maile na kena raba

Na itaukei me ivakarawa ni ka

IKATOLU NI TARO VAVAKARAU KI NA BULA VAKAWATI (10 na maka)

Na veidutaitaki ni loloma dina kei na loloma lasulasu se dodomo ena rawa ni vukea na gonetagane se goneyalewa e nakinaki tiko ena vakawati me raica/toboka ka kila ni bera ni qai vakatulewa ena nona digidigi. E vukeyi ira tale ga na sa tiko rawa ena vakawati mera kila na itekitekivu ni leqa ena loma ni vakawati kevaka era a vakacalai taumada ena loloma lasulasu. E rawa tale ga ni vukeyi ira mera kila na gaunisala mera vakadodonutaka kina na cala. Vakatautauvatataki rau mada me kilai na veika erau duidui kina

IKAVA NI TARO : NA VAKAWATI (10 na maka)

O raica mai ena dua na soqo ni vakamau na nodra lako tiko yani na veiwekani mera cau yani ki na soqo ni vakamau. E kau yani na kakana kei na iyau ni vakamau. Era lai kana vata ka gunu vata ka tara vata na ogaoga kece ni vakamau. O ira na Vavalagi kei na Idia e dui qarava sara ga na matavuvale na nodra vakamau. Na ivakarau ni vakamau cava o na gadrevi me vakayacori vei iko se vei ira na luvemu. Na cava na vuna o digitaka kina na ivakarau ni vakamau oqori? Vakamacala kina vakavinaka.

IKALIMA NI TARO: VAKABAUTA VAKAVITI**(10 na maka)**

Vakamacalataka mada eso na mataqali vakabauta e yavutaki kina na nodra bula na noda qase. Eso na vakabauta qori e rawa ni vakamacalataka vakavinaka na noda itovo edaidai kei na veika eda vakamareqeta. Tasereka vakavinaka na vakasama e kovuti ena vica na vakabauta vakaViti, ka ra moica vakacava na noda raica na bula raraba kei na vuravura. Veidutaitaka vata tale ga kei na vakabauta ena gauna vou qo.

IKAONO NI TARO: VEIVALUVALUTI**(10 na maka)**

Me tekivu mai na maliwa ni yabaki na 1800 me yaco kina 1873, era bula donuya na noda qase e dua na gauna ni yavavala ena bula veimaliwai e Viti. Oqo na gauna ni veivaluvaluti ka kania vakalevu e dua na iwase ni nodra gauna. Vakamacala mada ena veiulutaga e ra

- a) A cava e vakavuna na ivalu?
- b) Vakavakarau cava mera cakava ni se bera na lai vala?
- c) A cava era cakava ni sa lesu mai na ivalu?
- d) A cava na revurevu ni ivalu vei ira na noda qase, i na matavuvale kei na vanua e vakayacori kina na ivalu?
- e) A cava eso na ivalu e da valuta vakatamata yadua.

IKAVITU NI TARO: VOSA E MATANALEVU**(10 na maka)**

O iko na daireketa ni TABANA NI VOSA KEI NA ITOVO VAKAVITI, TABACAKACAKA iTaukei ena noda vanua ka tiko na nomu valenivolavola mai Suva ena MINISITIRI NI VEIKA VAKAITAUKEI. O sa surety mo nodra vulagi dokai na turaga ni mataqali ni yavusa kece ena tikina o Namalata, Tailevu ka mo dolava tale ga kina na nodra vuli macawa dua tiko e Nadave mai Tailevu. E vakanamata na vuli qo ena gagadre levu me kilai vakamatata na itavi kei na itutu vakavanua, baleta ni sa yavala vakalevu na vanua kei na kena veiwekani, butusevati na sala ka kalawaci na iyalayala.

Vola na nomu vosa ena soqo namaki oqo.

Nanuma era tiko tale ga ena soqo oqo eso na turaga ni vanua/yavusa, Ka tiko tale ga na Ratu e Namalata, eso na ivakalesilesi vakamatani ka vakauasivi o ira na turaga ni veimataqali kece ena loma ni tikina

Digitaka ga e lima ka vakamacala vakaleleka ena nodra itavi kei na itutu vakavanua:

- (a) Na Turaga
- (b) Na Bete
- (c) Na Matanivanu
- (d) Na Gonedau

- (e) Na Batibalavu
- (f) Na Vunivalu
- (g) Na Sauturaga
- (h) Na Mataisau

IKAWALU NI TARO: VEILIUTAKI VAKATURAGA

(10 na maka)

Ni da tara yani na ulutaga baleta na itutu kei na itavi ni veiliutaki vakaturaga, e dau vure mai na leqa ni nodra vakayagataka cala na noda Turaga na nodra itutu ena veidraki ni bula duidui. E vakacava sara mada na dina ni itukutuku qo?

Sa cava eke naveitarogi

